

### Література

1. Вимоги до порядку подання та оформлення заяви та документів, що до неї додаються, на надання Кабінетом Міністрів України дозволу суб'єктам господарювання на узгоджені дії, концентрацію, на які Антимонопольний комітет України не надав дозволу: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 24.04.2003 р. № 105 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 21. – Ст. 974.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
3. Оприлюднення інформації про засновників та власників «ROSUKRENERGO AG» – у компетенції учасників СП // <http://www.amc.gov.ua>.
4. Про внесення змін до деяких законів України з питань захисту економічної конкуренції: Закон України від 20.11.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52.
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
6. Проект закону України «Про забезпечення доказів у справах, що розглядаються органами Антимонопольного комітету України» // [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
7. Проект закону України «Про основні засади охорони комерційної таємниці в Україні» // [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
8. Проект Конкуренційного процесуального кодексу України // <http://www.amc.gov.ua>.
9. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

УДК 342.5.001.73(477)

*Р.М. Мінченко*

## ДЕМОКРАТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Демократична трансформація українського суспільства, відмова його, зокрема, від радянської ідеології суспільствотворення призвели за роки незалежності України не тільки до розвитку нової державності, а й зумовили проблеми, які, по-перше, не були властиві радянському суспільству і, по-друге, вимагають свого осмислення. Так, одним з антагонізмів між політичним режимом колишнього СРСР і чинним тоді правом було зведення права до владного припису, навіть владного адміністративного наказу. Слушним в цьому контексті є думка професорів В.Д. Бабкіна і Ю.С. Шемшученка. «Право, – пишуть вони, – не є адекватним поняттю закону. Сучасне праворозуміння синтезує теоретично значущі моменти різних напрямів (психологічного, нормативного, соціологічного, юснатурального тощо)» [1, 8].

У радянському суспільстві замість держави існувала лише організована політична сила, що своїми діями породжувала сукупність юридичних нормативних актів, які фактично були виразом інтересів владарюючих соціальних сил. Державна влада, по суті, була зведена до виконавчої влади, яка до того ж виконувала волю фактично пануючої КПРС. Сьогодні ми формально маємо справу з єдиною державною владою, яка згідно зі ст. 6 Конституції України 1996 р. здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Але реально, зокрема, виконавча влада нині фактично поділена. Як слушно

значає академік НАН України В.М. Литвин: «Кабмін, центральні органи виконавчої влади контролюються коаліцією, а місцеві адміністрації в основному знаходяться під контролем Президента країни і двох політичних сил – БЮТ та «Нашої України» [2].

Як відомо, однією із стратегічних цілей демократичної трансформації українського суспільства, яка знайшла своє закріплення в Основному Законі країни, є створення, зокрема, правової, соціальної держави як політичної форми організації і функціонування громадянського суспільства, передумови розвитку в країні середнього класу [3]. У названому суспільстві не тільки відносини визнаються державою як соціальна цінність, а й сама людина, яка, до речі, має свідомо визнавати свої обов'язки перед суспільством в особі держави і не порушувати права і свободи інших людей. Держава ж, здійснюючи свою діяльність через державне управління, зобов'язана утверджувати і забезпечувати законні права і свободи людини і громадянина [4, 3-8]. Безперечно, таке проголошення і закріплення в умовах сьогодення України відображає не стільки реальну соціальну дійсність, скільки прагнення та орієнтацію руху українського суспільства.

«У пошуку ідеї розвитку, – наголошує Президент України В.А. Ющенко, – українське суспільство обрало демократичний курс як головну мотивацію людей» [5]. Передусім йдеться про створення в Україні таких політичного режиму і юридичного порядку, які б ґрунтувалися на засадах соціально орієнтованого ринкового господарства, принципі балансу розмежування та взаємодії приватно і публічно-правових основ суспільного ладу. Саме це, як видається, і є певною передумовою досягнення, на основі й у межах правового закону, оптимального співвідношення між саморегулюванням суспільних процесів та їх державною формою організації й управління, у тому числі рівноваги, між економічною ефективністю суспільного виробництва та соціальною справедливістю розподілу його результатів – матеріальних і духовних благ [6, 13]. Зазначене, у свою чергу, складає передумову забезпечення оптимального співвідношення між свободою волі індивіду та юридичною рівністю людей, їхніми правами, обов'язками та відповідальністю та соціальною свободою, що діалектично пов'язана з процесом становлення вільної, творчої і відповідальної особистості. «Категорія соціальної свободи, – слушно зазначає академік НАН України Ю.С. Шемшученко, – може розглядатися тільки у контексті з категорією соціальної відповідальності» [7, 4; 109-127].

Національна свобода є необхідною умовою розвитку в Україні громадянського суспільства, неузурпованого тоталітарною [8] державною владою і яке б уміло захищати власні інтереси, де широкий загал, обумовлений, зокрема, творчою природою людини, бере участь у виробленні правил співжиття і тим самим впливає на становлення і розвиток демократії та подальший розвиток вільної, правомірної поведінки людини, накопиченням її духовного та матеріального потенціалу. Звідси, соціальна свобода не тільки знаходиться у тісному взаємозв'язку з творчою природою людини, її бажанням діяти у власних інтересах, у тому числі і спільних, але й з розвитком суспільства, який (розвиток) не дозволяє порушувати царину особистої свободи, тобто суспільство в процесі

свого розвитку має володіти засобами (в тому числі і юридичними), які захищають незалежність людини від сваволі іншого, але за його (іншого) присутності [8, 37-38].

Складність сучасного теоретичного освоєння суті та цінності національного буття, зокрема державотворення і юридичного нормотворення перехідного історичного періоду, в якому перебуває Україна, полягає перш за все в тому, що країна стоїть тільки на початку тривалого історичного етапу переходу від державно організованого суспільства авторитарного типу до демократичної організації суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Сьогодні, після того як минуло майже шістнадцять років незалежності України, ми, на жаль, продовжуємо спостерігати глибоку суперечність між потребою переходу до демократичного соціально-економічного та суспільно-політичного, правового устрою життя і реальною можливістю сприяння такому оновленню з боку існуючих політичної і правової систем. Життя довело, що формальна декларація про незалежність країни – це одне, а реальна ситуація – це інше.

Слід зазначити, що поняття «демократія», як в Україні, так і в інших країнах світу, використовувалося і використовується в політичному лексіконі не маючи єдиного визначення, хоча, дійсно, існує певний ідеал, що покладений в його основу. Але останнє не може служити аргументом сприйняття демократії як абсолютного явища з раз і назавжди даними ознаками. Слушно, як видається, у даному контексті зазначає академік АПрН України О.В. Скрипнюк, що «велика кількість суперечок, які виникли щодо цього поняття (демократія. – Р.М.), пояснюється насамперед тим змістом, який вкладався в нього певними дослідниками, тими чи іншими науковцями. Проте така теза може спричинити формування хибного уявлення та марного сподівання щодо того, що: варто лише чітко визначити демократію, як одразу ж вдається вирішити всі проблеми, що виникають при розбудові демократичної держави. Справді, демократія ніколи не існує сама по собі як проста добірка низки визнаних інститутів демократії. Вона завжди реалізується у тому чи іншому суспільстві, оскільки сама демократія є, у тому числі, ще й способом взаємодії суспільства та держави» [10, 122-123, 197].

На теперішній час, як у політичній, так і в юридичній науках, дійсно існує велика кількість визначень поняття «демократія», що відображають реальне соціальне явище [11]. Але головними ознаками цього явища і визначень, які наводяться дослідниками, є визнання демократії як певної політичної форми суспільства в цілому, включаючи державу, де політичний режим і юридичний порядок ґрунтуються на повноті влади народу, які спрямовані передусім на визнання, охорону і захист прав і свобод людини і громадянина [12, 22-28].

Але важливо, як видається, також усвідомлювати, що демократія, як зазначає Н.В. Кроткова, «є аж ніяк не рай на землі», не суспільство абсолютної і кінцевої гармонії, де переможені вади і конфлікти. Демократія – це механізм правової держави, що містить у собі внутрішні недоліки і суперечності, які неможливо вижити і виправити» [12, 22-28].

Політичний режим і юридичний порядок повновладдя народу, як складові публічної сфери і передумова суспільного розвитку, передбачають передусім державне забезпечення оптимального співвідношення між свободою волі індивіду та юридичною рівністю всіх людей, їхніми правами, обов'язками та відповідальністю. Саме вони є підвалинами державно упоряджених суспільних відносин, підґрунтям яких мають бути, як видається, моральні засади пріоритетності природних інтересів, прав і свобод людини перед державою – офіційним представником і захисником загальних інтересів суспільства; гарантом політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності суспільного життя. По суті, соціальна свобода є моральним вибором, що сприяє розвитку гідної особистості. «Історія розвитку цивілізації, – зазначає І.А. Гетьман-П'ятковська, – свідчить, що право і мораль як складові частини духовної культури суспільства органічно пов'язані одне з одним. Правова система державно організованого суспільства закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги моралі, моральні настанови. Тому для визначення сутності правових норм необхідний не лише їх всебічний аналіз з врахуванням ідей правової свідомості суспільства, соціальної групи, але і вияв взаємозв'язків норм права з принципами та нормами моралі, з моральною свідомістю суспільства» [13, 76].

Президент України В.А. Ющенко, виступаючи 5 листопада 2005 року з радіозверненням до українського народу, зокрема, зазначив: «Думаю, головним надбанням 2005 року стала свобода. А головною зміною у владних коридорах стало усвідомлення того, що джерелом влади є народ...

Вперше українці мають владу, яка чітко усвідомлює, що вона повинна чути своїх громадян і звітувати перед ними за кожен свій крок» [14]. «Свобода, – як говорить Президент України В.А. Ющенко, – об'єднала Україну, і ця свобода призначена для кожного». Тому Україні, як наголошує Президент України: «Потрібна Конституція свобод, які реально виконуються» [15]. Передусім йдеться про свободу слова та ЗМІ, свободу зібрань, свободу політичної конкуренції між владною коаліцією та опозицією тощо. Коли сьогодні, в умовах демократизації суспільства, актуальними стають зміни до чинної Конституції України, то має йтися, як видається, про включення до її тексту норм, реальною спрямованістю яких є людина, норм, що передбачають гарантії щодо забезпечення вперше здобутих суспільних свобод, їх взаємозв'язку із соціальною відповідальністю.

Викладене вище актуалізує потребу загальнотеоретичного юридичного аналізу проблеми сутності демократичної трансформації українського суспільства, зокрема його державної влади в плані людського виміру, апробовані результати якого (аналізу) мають стати основою стратегії державотворення і юридичного нормотворення в Україні.

Аналіз демократичної держави і права був розпочатий ще в працях Платона і Аристотеля, Т.Гоббса і Д.Локка, І.Канта і Г.Гегеля. Сьогодні зазначені дослідження продовжуються в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема С.Алексєєва, Р.Арона, Ж.Бержеля, Г.Василевича, Ф.Гаєка, С.Головатого, А.Дайси, Д.Даля, А.Зайця, Ж.Зіллера, М.Козюбри, В.Кременя, Е.Кузьміна, Д.Ллойд,

А.Мельвіля, В.Нерсисянца, Л.Нудненко, Н.Оніщенко, М.Орзіха, В.Погорілка, П.Рабіновича, В.Розіна, Дж. Ролза, В.Селіванова, В.Сіренка, О.Скрипнюка, Ю.Тодики, А.Токвіля, О.Фрицького, К.Хессе, М.Цвіка, В.Цветкова, В.Чіркiна, Ю.Шемшученка та ін. Проте і тепер розуміння і тлумачення демократії, свободи, держави і права, взаємозв'язків суспільства, держави, державної влади лишаються неоднозначними.

Безумовно така теоретична неоднозначність породжує певні проблеми як у внутрішньодержавній політичній і юридичній практиці України, зокрема практиці демократичної трансформації Української держави, так і зовнішньодержавній діяльності країни.

У даній статті автор буде намагатися проаналізувати процеси демократизації українського суспільства, у тому числі державної влади, через призму їх гуманізації, через людський вимір сучасних політичної і правової культур. Лише це, на думку автора, має сформувати суспільну свідомість прогресивного характеру і надати соціальному, зокрема правовому, прогресу в Україні необхідної спрямованості.

Як зазначає відомий український теоретик В.В. Цветков: «Надзвичайно важлива для теорії і практики демократії проблема взаємозв'язку демократії і свободи. Історичний досвід підтверджує, що свобода може успішно розвиватися, поглиблюватися і розширюватися лише у лоні демократії, що буттям свободи є демократія, що рівень демократизму, досягнутий суспільством, визначає і сутність свободи цього суспільства та його членів. У свою чергу, свобода не є згустком демократії. Вона є лише активним стимулом демократії».

Демократизм суспільства передусім характеризується відносинами між державою і громадянином... Посилення правових основ у взаємовідносинах держави і громадянина є невід'ємною частиною процесу подальшого розвитку демократії» [16, 9].

Відомо, що поняття «свобода», без якого не можна визначити поняття «демократія», є багатомірним за своїм призначенням інтелектуальним продуктом. Воно відображає різні ознаки природної, соціальної, у тому числі юридичної, взаємодії людини. У такому розумінні виокремлюються такі складові структури свободи, як внутрішній стан людини, її внутрішня свобода та її зовнішня свобода, або здатність до зовнішнього самовизначення, яке обмежується певним законодавством. Виходячи з такого тлумачення свободи, можна сказати, що всі люди від природи принципово рівні, хоча, безумовно, у реальному громадянському і політичному житті існують суттєві відмінності. «Свобода, – писав К.Маркс, – є право робити все те і займатися всім тим, що не шкодить іншому. Границі, у межах яких кожен може рухатись без шкоди для інших, визначається законом, подібно до того як границя двох полів визначається межовим стовпом» [17, 372]. Тобто буттям свободи є такі суспільний лад і державний устрій, де ухвалюються закони, що не шкодять інтересам інших і сприяють ствердженню в суспільстві демократії.

Демократія – це передусім суспільний порядок, який забезпечується насамперед державою як певною політичною формою влади, і не просто на підставі

«кількісно нового» законодавства, що регулювало б відносини свободи, а законодавства, яке було б адекватним сучасним історичним реаліям, зокрема незалежної України. Демократія – це передусім влада народу, це – певна сила і в ніякому разі не безвладдя і, безумовно, не свавілля. Тому і 2 та 3 частини статті 5 Конституції України закріпили положення, відповідно до якого «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами, або посадовими особами». Звідси демократична держава, як політична форма організації державної влади, не повинна бути слабкою і неефективною. «Демократія, – наголошує Прем'єр-міністр України В.Ф. Янукович, – потребує порядку – як в політиці, так і в економіці» [18]. Демократія в суспільстві, в якому люди живуть і управляють ним, є соціальною цінністю, сутність якої визначається тим, наскільки ця політична форма соціального буття реально забезпечує здійснення народовладдя чи правління народу. Вона повинна формуватися всередині суспільства, бути підготовленою ним, а не бути насадженою ззовні. Функціонування і зміцнення демократії в суспільстві має завжди відбуватися на засадах правової культури, яка, до речі, передбачає повагу до легітимної державної влади і чинного права. Це ще раз доводить актуальність проблеми правової культури, її вплив на суспільну свідомість, важливість культури в процесі демократичної трансформації українського суспільства, а отже, необхідність спеціального наукового розроблення зазначеної проблеми. Не можна, як видається, кардинально перетворити незалежне (відносно) українське суспільство, залишаючись на засадах радянської культури, зокрема правової. Необхідно визначити сутність і зміст правової культури незалежної України, чинники, що впливають як на формування правової культури, так і на розвиток існуючих суспільних відносин. Зокрема, це означає, що сучасна демократична трансформація українського суспільства має здійснюватися, насамперед, згідно із нормами чинної Конституції України і обов'язково на основі наукових рекомендацій. І хоча проблема демократичної трансформації українського суспільства є однією з фундаментальних проблем розвитку України як незалежної, суверенної країни, вона, на жаль, і досі не вирішена національною наукою, зокрема юридичною. І досі не проаналізовані сутність і зміст цієї проблеми в гуманітарному аспекті, не зроблений її ґрунтовний науковий аналіз. Слушно, як видається, зазначає М.М. Добринін, що «просто існуюча практика проведення і оцінки наукових досліджень... поки сприяє збереженню описових підходів. Такі підходи звичайно пов'язані з тлумаченням різних текстів, обговоренням точок зору з тієї чи тієї проблеми, формально-логічними конструкціями вивчення історії питання, соціологічними «вимірюваннями» – тестуванням, анкетуванням і інтерв'юванням певних груп населення тощо» [19, 12]. Зазначене стосується не тільки Росії, а й України. Тому, як видається, важко розробити нині стратегію руху України, у тому числі стратегію державотворення і юридичного нормотворення, що зумовлює потребу загальнотеоретичного

юридичного аналізу проблеми демократії, зокрема сутності демократичної трансформації українського суспільства в плані її людського виміру. Саме тому українське суспільство й досі чекає від національної, зокрема юридичної, науки, як системи юридичних знань, обґрунтування процесів формування відповідних демократичних – громадянського суспільства, правової, соціальної держави, її законодавства.

Створення правової, соціальної держави як політичної форми організації і функціонування українського демократичного громадянського суспільства, засобу вдосконалення чинного права в напрямі його демократизації, вирішення проблеми співвідношення суспільства і держави, права і закону вимагають передусім пізнання й усвідомлення закономірностей взаємозв'язку соціальної взаємодії та її форм, зокрема громадського порядку і громадської свободи, моралі та права, демократії тощо.

Сьогодні вітчизняна юридична наука має стати ефективним засобом вирішення проблеми демократичної трансформації українського суспільства, основним методологічно обґрунтованим науковим інструментом забезпечення нових технологій процесів національних державотворення і юридичного нормотворення [20, 10-18]. Стан розвитку юридичної науки будь-якого державно упорядженого суспільства, особливо в умовах високої конкуренції, залежить не тільки від чіткого визначення її об'єкта (предмета) пізнання, а й від обраної нею методологічної бази [21, 88].

Невипадково нині методологія юридичних досліджень належить до фундаментальних проблем вітчизняної юридичної науки [22, 10-18], що потребує порівняльних досліджень, конструктивно-критичного вивчення як свого теперішнього національного досвіду суспільствотворення, так і минулого, особливо з яким сучасну Україну пов'язує спільна доля, а також світового надбання суспільного демократичного руху [23, 57-69].

Однією з актуальних методологічних проблем, яка нині має бути вирішена вітчизняною юридичною наукою і тим самим сприяти більш глибокому дослідженню сучасних національних процесів державотворення і юридичного нормотворення в Україні, є проблема вивчення закономірностей організації державної влади, у тому числі демократичної.

Суспільні відносини в українському державно упорядженому суспільстві, як у будь-якому іншому, детерміновані передусім об'єктивною потребою забезпечення публічних інтересів, вищого загального блага соціуму, насамперед збереження його цілості, а також суб'єктивними цілями організації та реалізації державної влади, що обумовлені наявністю в суспільстві різноманітних приватних інтересів окремих осіб, соціальних груп, які в певний час знаходяться при владі й інтереси яких можуть не збігатися з публічними інтересами. Сучасні суперечності між публічними і приватними інтересами, обумовлені новими історичними обставинами та умовами суспільного життя, визначають характеристику нової державної влади, закономірності її організації.

Перехід будь-якого державно упорядженого суспільства на певний рівень його розвитку передбачає передусім переоцінку багатьох його ідейних і, зокрема,

правових цінностей, їх нове переосмислення у світлі історичного досвіду, набутого людством на даний час, вироблення нової правової культури, сучасної наукової парадигми, яка має стати основою нової стратегії суспільного розвитку. У цих умовах суспільна свідомість «інстинктивно спрямовує свої погляди на джерела і шукає там знамення» [24, 523], щоб сформувати собі новий ціннісний суспільний дороговказ. Як видається, сучасний, абсолютно необхідний, конструктивно-критичний аналіз історії права і держави, у тому числі радянських, як і руху радянської юридичної науки, слід проводити, безумовно, з урахуванням стану конкретно-історичних матеріальних і духовних умов зародження і функціонування державно упорядженого суспільства, зокрема радянського.

У створенні сьогочасних і творчому переосмисленні колишніх, у минулому здобутих юридичних знань сучасна методологічна база вітчизняної юриспруденції має передусім відображати закономірності соціального прогресу, який завжди не тільки становить суперечливий рух, але й має людський вимір. Бо соціальний прогрес це певний розвиток суспільних відносин, що, по суті, неможливий без розвитку людини, яка є одночасно й основою і головною причиною цього розвитку [25, 393]. Тому соціальний прогрес, як видається, стосується всіх форм і змісту соціальної взаємодії, у тому числі державної організації суспільних відносин, зокрема державної влади; різноманітних форм її реалізації і належить до будь-якої історичної епохи, а проблема людини є на сьогодні – найгострішою світоглядною і практичною проблемою, бо йдеться про долю не тільки людини, а цілої цивілізації [26, 4].

Будь-яка цивілізація – це соціальна система, а остання – це завжди люди [27, 9].

Щодо моделі державної влади, яка закріплена сьогодні в чинній Конституції України, то суспільна практика засвідчила, що ця влада є неефективною для сучасного стану незалежної України, не сприяє соціальному прогресу, вимагає певної зміни, орієнтованої передусім на людину як системоутворюючий чинник будь-якого суспільства, у тому числі й українського. Нині, наголошує Президент України В.А. Ющенко, «ми маємо конфлікт між старими методами авторитарного керівництва й новими умовами життя в незалежній країні. Наша система влади не вміє рухатися за інтересами громадян.

Влада продовжує вважати себе єдиним джерелом вироблення рішень» [28]. І ситуація не змінилася, коли модель державної влади була закладена новою редакцією Конституції України. Ця державна влада не стала ефективною. «Влада, – за думкою Президента України В.А. Ющенка, – захопилась перетягуванням повноважень. Ми опинилися у стані дисбалансу, відсутності надійної системи стримувань і противаг. Відтак владні механізми необхідно серйозно вдосконалювати».

Сьогодні, після того як минуло майже шістнадцять років незалежності України, ми, на жаль, продовжуємо спостерігати глибоку суперечність між потребою переходу до демократичного соціально-економічного та суспільно-політичного, правового устрою життя, тобто демократичної трансформації українсько-



го суспільства і реальною можливістю сприяння такій трансформації. Звичайно, йдеться і про «успадковані» від радянського політичного режиму світогляд і суспільну свідомість, у тому числі політичну та правову, що є важливими складовими політичної і правової культур і відображають інтереси певних соціальних сил. Зазначені культури покликані сприяти реалізації суспільних публічних потреб і не тільки за допомогою нових політичної і правової систем, які мають бути створені в Україні в процесі сучасної політичної реформи, що, до речі, по-різному сприймається існуючими в Україні соціальними силами [29, 33-334] й ефективність функціонування яких (систем) має бути пов'язана передусім з реалізацією реальних потреб і інтересів людини, її прав і свобод, а й за допомогою формування індивідуальної, у тому числі правової, свідомості, волі людини, спрямованих, зокрема, на захист громадського правопорядку як юридично оформленого балансу приватних і публічних соціальних інтересів. На жаль, норми вітчизняного чинного права, у тому числі й конституційного, які спрямовані на встановлення і підтримку принципу і режиму законності в суспільстві, на теперішній час за своїми сутністю і змістом не відповідають, як видається, сучасним потребам побудови демократичної правової, соціальної держави, де (в суспільстві) має бути конституційне гарантування суспільної свободи, взаємозв'язку органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Як відомо, існуюча в Україні держава як політична організація, зокрема державної влади, її нормативно-юридична база, що має, і це політично задекларовано, бути передусім спрямованою на закріплення взаємозв'язків держави з громадянським суспільством, потребують постійного вдосконалення

Тепер, коли в Україні йдеться про консолідацію суспільства і підвищення ефективності діяльності державної влади, що передбачає передусім поглиблення пізнання закономірностей держави і права, їх взаємозв'язку як між собою, так і із суспільством в цілому, – це вимагає системного бачення сучасних суспільних відносин, проблеми демократії як основи державного устрою і суспільного ладу, де має бути забезпечена свобода. Як видається, без зазначеного методологічного підходу до пізнання сучасних суспільних відносин дуже важко усвідомити проблеми співвідношення державної влади і народу в Україні, української системи чинного права і суспільної свободи, вирішення яких, по суті, є серцевиною процесу демократичної трансформації українського суспільства. Таким чином, демократичний, правовий розвиток України органічно пов'язаний з рівнем розвиненості суспільної свідомості, зокрема суспільного інтелекту, який є основою соціальної, у тому числі державної діяльності, що має забезпечувати кожному особу і суспільство в цілому умовами, які сприяють вільній реалізації їхніх духовних і матеріальних потреб та інтересів, водночас не дозволяючи суперечити приватним і публічним потребам і інтересам. Відомо, що держава тільки тоді успішна, коли створює умови самореалізації її громадян. Тому подальша демократизація українського державно упорядкованого суспільства потребує не тільки сучасних знань сутності і змісту державної влади та демократії, а й продовження вивчення закономірностей їх взаємозв'язку

і взаємодії, що впливають на рух суспільства, на формування суспільної свідомості й інтелекту як передумови прийняття державних (і не тільки) рішень.

Щодо демократії як форми організації не тільки держави, а й суспільства в цілому, то вона є явищем, що постійно розвивається, знаходиться у процесі становлення і стає універсальною цінністю лише після великого історичного відтинку часу, коли суспільно підтвердить її (демократії) ефективність. Демократичний процес перетворення суспільних відносин в країні, який (процес) є продуктом історичного розвитку суспільства, сприяє, у свою чергу, створенню системи ефективною і відповідальною держави. Але для цього необхідно мати, як видається, високий рівень моральності, зокрема правової культури суспільства, особливо тих, хто ухвалює рішення.

Безумовно, визначена у назві проблема не може бути вирішеною в одній науковій статті, і вона (проблема) заслуговує на подальше вивчення. Від того, який ми будемо мати рівень суспільного інтелекту і моралі, буде залежати не тільки розроблення, а й реалізація державної політики демократичної трансформації українського суспільства, його державної влади, спрямованої на зростання духовного розвитку українського народу та його матеріального добробуту.

### Література

1. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – К., 2005. – Вип. 16.
2. Литвин В. Если бы я был откровенен до конца, думаю, меня бы уже давно убили // Известия. – 2007. 5 марта.
3. Лобус С. «Золотий мільярд» починається із «золотої середини» // Урядовий кур'єр. – 2007. – 21 квіт.
4. Скрипнюк О. Правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина в процесі реалізації державного управління // Право України. – 2007. – № 4.
5. Україна у світовому інформаційному просторі // Урядовий кур'єр. – 2006. – 17 листоп.
6. Проблемы социальной справедливости в зеркале современной экономической теории / Общ. ред. Д.Д. Моквина. – М., 2002; Клиш Б. Митрополит Кирилл: «Мы должны вернуться к воспитанию ценностей» // Известия. – 2007. – 20 апр.
7. Шемшученко Ю.С. Передмова // Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авт.; За ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К., 2007; Кроткова Н.В. Круглый стол: Свобода и ответственность // Гос и право. – 2007. – № 3.
8. Олександр Пятигорский: В России уже некому тоталитарно управлять и тоталитарно управляться // Известия. – 2007. – 19 апр.
9. Погрібняк С. Право і свобода: загальнотеоретичні проблеми // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4.
10. Скрипнюк О.В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). – К., 2006.
11. Концепции и определение демократии: Антология / Ред.-сост. и авт. предисл. А.В. Фененко; Авт. введения: А.В. Фененко; А.Д. Воскресенский. – М., 2006.
12. Зиновьев А.В. Суверенитет, демократия, государство // Правоведение. – 2006. – № 6.
13. Кроткова Н.В. С.А. Котляревский как теоретик правового государства // Гос. и право. – 2006. – № 11.
14. Гетьман-П'ятковська І.А. Право та мораль: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007. – С. 1; Кроткова Н.В. «Круглый стол»: «Свобода и ответственность» // Гос. и право. – 2007. – № 3.
15. Радіозвернення Президента України Віктора Ющенка до українського народу 5 листопада 2005 року // Урядовий кур'єр. – 2005. – 8 листоп.

16. Телезвернення Президента Віктора Ющенка до Українського народу з нагоди Дня свободи 22 листопада 2006 року // Урядовий кур'єр. – 2006. – 24 листоп.
17. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія.
18. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.1.
19. Замість ефектності – ефективність: Виступ Прем'єр-міністра України Віктора Януковича на розширених зборах Антикризисної коаліції та Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 2006. – 11 листоп.
20. Добрынин Н.М. Юридическая наука и её роль в становлении новых федеративных отношений: системный кризис, его причины и пути перехода на новый качественный уровень // Гос. и право. – 2007. – № 1.
21. Див.: Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – К., 2005. – Вип. 16; Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на сучасному етапі державотворення // Там само.
22. Кампо В. Методологія науки // Укр. юрист. – 2006. – № 10.
23. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі // Правова держава. – Вип. 16; Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на сучасному етапі державотворення // Там само.
24. Тарадонов С.В., Петренко Д.С. Некоторые аспекты международного и зарубежного влияния на конституционное правосудие Российской Федерации // Гос. и право. – 2007. – № 3.
25. Берман Г.Дж. Западная традиция права: эпоха формирования: Пер. с англ. – М., 1994.
26. Див. доклдн.: Бердяев Н.А. Философия свободы // Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989; Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия // Собр. соч. Фототипическое изд. – Брюссель, 1966. – Т. 8.
27. О настоящем и будущем (размышления о философии): Беседа Б.И. Пружинина с В.А. Лекторским // Вопр. философии. – 2007. – № 1.
28. Яременко В. Президент, сіонізм і я // Персонал плюс. – 2007, 8–14 березн.
29. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішні і зовнішні становище України у 2005 році» // Урядовий кур'єр. – 2006. – 10 лют.
30. Цвік М., Жук Н. Динаміка президентської влади в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 3; Копиленко О. Науково-експертний висновок щодо Указу Президента України від 2 квітня 2007 р. № 264/2007 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» // Голос України. – 2007. – 7 квіт.

УДК 347.734

*Т.А. Латковська*

## ПРАВОВІ ПІДСТАВИ СТРУКТУРИ ЕЛЕМЕНТІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Найважливішими елементами банківської системи держави виступають Центральний банк та інші банки, що створені й діють відповідно до законодавства такої держави. Нормальне функціонування банків є основою функціонування всієї фінансової системи. З ліквідацією державної монополії на банківську діяльність та появою недержавних комерційних банків основний потік грошових коштів направляється через їхні рахунки. Діяльність таких банків контролюється та регулюється Центральним банком, який відіграє значну роль із забезпечення контролю за відносинами державних та муніципальних фінансів з кредитно-фінансовими установами. Такий контроль та нормативне